

ne poje, so v bistvu prav tako »narodni« kot so »narodne« pesmi znanih ali nezanih pesnikov, ki v narodu žive, ker »ko je kulturni« razvoj prinesel s seboj, da je na mesto brezimnega narodovega umetnika stopil poimenski umetnik, tudi funkcionalno ni mogla nastati nobena izprememba. Tudi poimenski umetnik je enako svojemu brezimnemu predniku nositelj narodove individualnosti in nujno izrazitelj narodove umetniške tvorine sile.⁶⁵ Izraz ali označba »ljudska« poezija bi bil po mojem mnenju vsekakor točnejši, konkretnjši,⁶⁶ čeprav ne popolnoma pravilen in bi bolje označeval bistvo »narodove« poezije. Rabil ga nisem samo v izogib mešanju pojmov, ki do danes, ko smo še vedno prežeti od romantiškega pojmovanja o »narodni« pesmi, še niso razbistreni.

LESENI STROPI V CERKVAH.

FR. STELE:

Najbolj razširjen tip gotske in zgodnje baročne cerkve pri nas in v bivših avstrijskih Alpah sploh je iz spisov o naši domači umetnostni zgodovini že dobro znana stavba, obstoječa iz pravokotnega, z ravnim lesenim stropom prekrita prostora za vernike, kateremu se na vzhodni strani pridružuje obokan prezbitorij. Velikost tega variira prilično velikosti ladje, v bistvu pa so proporcije sorazmerno precej uravnovešene in se s širino in dolžino ladje sorazmerno večja tudi svetišče. Vzhodni zaključek prezbitorija temelji na treh stranicah širini prizidka odgovarjajočega osmerokotnika, svodovje pa je organizirano vselej po gotški shemi s sosvodnicami (Stichkappen)¹ ter so pozneje, ko odpadejo gotška rebra, vselej poudarjeni stiki kapic in polj v obliki venstoječih ostrih robov; tudi konzole in sklepniki zvenijo še vedno naprej, čeprav brez vsake konstruktivnosti in nazadnje le še kot nezaveden odmev tradicije. Ob drugih prilikah smo že obširno pisali o tem, kako je bil ta arhitektonsko odlikovani prezbitorij stalno ves poslikan, tako da si brez popolne barvne prevlake njegovega pravega vtisa sploh ne moremo misliti. Pogosto, a ne redno je bila poslikana tudi ladja; redno pa je ta imela svoj okras v tem, da je bil leseni strop, ki jo je pokrival, ves pestro poslikan in v renesanski in baročni dobi tudi plastično oblikovan v obliki takozvanih kaset (geometrično razdeljene mreže okvirov).

Opisani tip je v svojem bistvu produkt gotike in ga smemo s polnim pravom smatrati za popularno, ljudstvu posebno priljubljeno ob-

⁶⁵ Lajovic, l. c. Podčrtal jaz.

⁶⁶ Prim. »poesia popolare«, »chanson populaire«, »Volkslied« in ne »poesia nazionale«, »chanson nationale« ali »Nationallied«.

¹ Za izraz se imam zahvaliti dr. J. Mantuaniju.

DOL PRI SORI: SLIKAN STROP IZ L. 1516.

liko gotske cerkvene stavbe. Tehnično je njegova izvršitev preprosta, estetsko pa njegov učinek topel, domač, skromen, a vendar plemenit in za svojo koncepcijo vprav klasičen. Kolektivna volja ljudstvu imanentnega okusa ga je ustvarila, zato je on preprost in obenem občudovanja vreden kakor najboljše ustvaritve narodne poezije. Njegova zgradnja je neposredni odsev praktične ideje; z nepremakljivo logiko je postavljen k prostoru za občino prostor za žrtvenik; razdeljena sta drug od drugega v tlorisu in navpični izvedbi, kakor tudi po značaju svoje opreme, ki poudari obenem odličnost svetišča; kljub temu pa tvorita neločljivo enoto ne le po ideji, ampak tudi po funkciji. Medsebojne proporcije so, kakor smo videli, vezane druga na drugo, občudovati pa moramo posebno, s kakšnim sigurnim občutkom so ustvarjena že osnovna razmerja širine do dolžine in posebno tudi do višine.

Velik del teh stavb je, kakor osnovni tip sam, produkt gotike, nastajale so pa tudi še po-

zneje v vsem XVI. in XVII. stoletju, dokler jih ni izpodrinil baročni obokani tip. Ker spada k celotnemu vtisu razen kontrasta med ladjo in svetiščem, razen slikarskega okrasa v poslednjem in na stropu ladje bistveno tudi oprava, posebno oltar, se nam ni noben primer v sedanji Sloveniji ohranil neizpremenjen v svojem prvotnem od gotike ustvarjenem značaju. Če odvezamo sedanje oltarje, bi nam še najbolj očiuvan primer predstavljala cerkva sv. Petra pri sv. Primožu nad Kamnikom, ki pa ni slikana; če pa v fantaziji nadomestimo sedanji strop z gotskim po vzoru onega pri sv. Petru, nam posebno približa učinek prvotnega miljeja cerkva na Kamnem vrhu, katere slikani prezbitarij je po restavraciji postal biser gotskega slikarstva pri nas. Izpremembe so bile izvršene pogosto na škodo estetskemu učinku teh stavb ali so ga vsaj močno zmanjšale, posebno tam, kjer so ladjo pozneje obokali. Zlasti velja to za dve izmed največjih stavb te vrste pri nas, za cerkev na Muljavi in staro župno cerkev v Turnišču na Prekmurskem; močno je oškodovana tudi cerkev na Suhi pri Škofji Loki, čeprav moramo novemu oboku samemu zase priznati kvaliteto. Lahko pa konstatiramo, da izpremembe druge vrste, kot so bile n. pr. v prvi vrsti nadomestitev prvotnega oltarja z baročnimi, takozvanimi zlatimi oltarčki ali izmenjava stropa s kasetiranim renesanskim ali baročnim, niso pokvarile estetike miljeja, ampak so jo pogosto še obogatile. V tem oziru je lep primer Kamen vrh, posebno glede harmonije v prezbitariju, ali pa Suha pri Škofji Loki v prezbitariju. Kaj je ustvarilo pogosto XVII. stol., o tem priča najlepša ohranjena ladja v Gostemem pri Škofji Loki in cerkva na Bloški Polici na Notranjskem in pod. Kdor potuje ob Cerkniskem jezeru ali po okolici Starega trga in Loža, dalje po fari Hinje in po Kočevskem, se lahko korak za korakom prepriča po ondodnih skromnih cerkvah, kaj pomeni harmonija te vrste stavbe, slikanega stropa in baročnih oltarjev. Drugod po Slovenskem, kjer je psevdoumetniški smisel večino teh spomenikov že pokvaril, jih najdemo bolj sporadično, a vendar še precej in mnogo prav lepih.

V pričujočem spisu Vas nameravam seznaniti z nekaterimi izrazitimi primeri slikanih lesenih stropov. Pregled ne more biti sistematičen in popoln, ker gradivo še ni zadosti znano in ga je treba še iskati, hodeč od cerkve do cerkve. Vendar pa sem prepričan, da bo vpogled, kolikor ga morem podati na podlagi svojega dosedanjega znanja, zanimiv za tistega, ki se zanima za naše umetnostne spomenike, in bo vsaj nekoliko osvetlil estetski pomen teh navadno preziranih in le še toleriranih ostankov. Poudarjam še enkrat, da tvori slikani leseni strop bistven element enega najbolj razširjenih tipov cerkvene arhitekture naše preteklosti in je zato ne-

nadomestljiv z drugim kot z enakovrednim elementom. Noben obok, naj je še tako lep sam na sebi, ne more prevzeti njegove vloge. Škoda tudi, da smo prebahati v svojih novih stavbah ter se ne maramo učiti od svoje umetniške preteklosti, kjer je ustvarila v svojem načinu neoporečno klasična dela. Dve dobi sta ustvarjali aktivno na teh spomenikih, gotika in zgodnji barok odnosno renesansa, zato sem si tudi gradivo razdelil v dva dela.

I. GOTIKA IN NJENI ODMEVI.

Od starejše skupine se nam je ohranilo le malo primerov, deloma samo v odlomkih, zato pa so ti večje pozornosti vredni. V zvezi z opazovanji v razvoju stavbarstva in slikarstva je spomina vredno, da se obdrži tudi tu gotski shema v 1. polovico XVII. stol. in ga potem še nadomesti novi baročni, oziroma renesanski. Le v enem meni do sedaj znanem slučaju, v cerkvi na Dvoru pri Polhovem Gradcu, se motiv kasete navidezno prej pojavi, a videli bomo, da je izšel iz drugačnega duha in je tudi drugače interpretiran. Značilno nasprotje med obema skupinama obstoji že v tehnični organizaciji stropa. Nasproti poznejši kaseti (pravokotnemu okviru) stoji v starejši skupini deska kot naravna enota v svoji normalni dolžini. Podolgem, vzporedno osi cerkve so pritrjene deske na poprečne nevidne grede, njihovi stiki pa so v vseh smereh obiti z latami. Le v najstarejšem slučaju, na stropu pri sv. Petru nad Kamnikom je stik na gredi poudarjen s posebnim obojem iz desk, ki so izrezane v obliki trilista in tvorijo z latami vred, s katerimi je njih izrez spojen, obogatitev osnovnega shemata. Izjemo tvori, kakor že omenjeno, edino strop na Dvoru pri Polhovem Gradcu. Kar se tehnike poslikanja tiče, prevladuje nasproti poznejši popolnoma ročni izvedbi v starejši skupini patron, ki se le v bogatejših slučajih, ko gre za bolj komplicirane ornamentalne vzorce ali pa figuralne motive, druži z ročnim delom (Dol pri Sori, Otok pri Radovljici). Patronov niso nanašali na surovo desko, ampak so najprej napravili neke vrste podlago v obliki raznobarnih cikcakastih pasov, s katerimi so pokrili ves strop (Sv. Peter nad Kamnikom, kočevski stropi). Pogosto pa je ta preprosti shema nadomeščan z bolj kompliciranim ter dobe posamezni deli sporedno svoji ornamentalni organizaciji urejeno barvno podlago.

Oglejmo si par meni do sedaj znanih značilnih primerov po kronološkem redu, opiraje se na datirane spomenike.

Najstarejši in obenem najbolj bogat patronirani vzorec je, kakor se zdi, strop v cerkvi sv. Petra pri sv. Primožu nad Kamnikom. Cerkev je bila zidana v 3. četrtini XV. stoletja in mislimo, da njen strop lahko postavimo v bližino njenega postanka oziroma vsaj na konec XV. stoletja.

Organiziran je po deskah v smeri osi cerkve, stiki so obiti z latami, posebno bogato je oblikovan poprečni stik na nosilnih gredah. Podlaga je iz raznobarvnih, cikcakastih prog, sicer pa ima vsaka deska svoj poseben vzorec, kakor tudi vsaka lata. (Prim. sl. 22 in 25). Vzorec so bogati in prav mnogovrstni. Poleg obilno porabljenih drobnih arabeskih in krogovičnih vzorcev nahajamo tudi take s človeškimi, živalskimi in rastlinskimi motivi (konj, bežeč jelen, pes, ptice, levu podobne živali, psi v teku, dva grifa, razpoložena heraldično, ki si prepletata vratove in držita z gobci krono sl. 22), korakajoč človek (sl. 25), solnce, stilizirani oblaki, pasijonke itd.). Koloristično je ta strop danes sicer ubog, radi svojih vzorcev in razmeroma povoljne ohranitve pa velike važnosti.

Po starosti na drugem mestu so ostanki gotskega stropa, ki so danes porabljeni za oboj stopnic in poda kora cerkvice v Dolu pri Sori (sl. 23 ter str. 207 in 213). Ostanek ima letnico 1516 in je pomemben zlasti zato, ker vsebuje figuralne slike. Ohranjena je velika slika nedoločnega brezbradega svetnika, ki stoji, ima zeleno suknjo in rdeč plašč; ob sencih pa mu vise svedrasto naviti lasje. Ozadje tvori balustrada, ki mu sega še malo preko vratu, nad njo pa nebo, posejano z zvezdami. Razen te figure se je ohranil tudi ostanek slike sv. Mihaela, roka z delom tehtnice in hudičem, ki kaže zobe. Patroni s pikčastimi križci so naslikani na rumeno-rdečo ali zeleno-umazanordečo podlago. Razen tega vsebujejo slike krogovičje v precej degenerirani obliki, stilizirane pasijonke, z dvema sulicama prebodoeno srce, stilizirane cvete in karakterističen renesanski viseči venec.

Časovno in po svojem značaju soroden (četudi brez figuralnih motivov) mu je ostanek starega stropa v podružnici v Nadlesku pri Starem trgu pri Ložu, ki je porabljen za oboj stopnic na kor (sl. 24).

Nato sledé ostanki stropa cerkve na Otoku pri Radovljici, ki tvorijo sedaj strop lope pred vhodom v njo. Da niso bili prvotno na tem mestu, se vidi že iz tega, da zakrivajo deloma sedaj pobeljeno gotško slikarijo na fasadi in je tudi sicer jasno, da je lopa poznejšega izvora. Ta strop je za nas izredno zanimiv, ker je bil očitno ves figuralno poslikan in moremo celó njegovega slikarja določiti. Organiziran je bil prvotno očitno po deskah, vendar s to izjemo, da sta bili v širino po dve deski porabljeni za eno sliko in da torej ni bil vsak stik pokrit z lato, pač pa so bili verjetno že prvotno pokriti z latami vsi presledki med slikanimi polji. Ohranjenih je še 30 slik deloma celih, ali vsaj njih deli. Predstavljajo nam svetnike in svetnice, največ meniškega stanú in par škofov, ker so večinoma slabo ohranjeni, jih je le nekaj mogoče identificirati, n. pr. sv. Janeza Ev. s kelihom, sv. Jakoba, sv. Barbaro, sv. Antona z zvoncem, sv. Florijana,

Mojzesa z rogovi na čelu in svetnika v knežji opravi s petelinom na desni roki. Naslikani so do kolen. Vsako sliko obdaja pravokoten okvir iz rdečih črt, v tem okviru pa završuje sliko polkrožna črta. Ozadje je posejano z zvezdicami, obleke so pogosto pokrite s patroniranimi vzorci. Deska izven tega okvira pa je vsa pokrita s patroniranimi vzorci, med katerimi prevladuje močno prepleteno krogovičje. Late so poslikane posebej s patroni, v katerih prevladuje rombičen motiv.

Slikarija je rokodelsko shematična, kaže pa na prvi pogled zelo izvežbano roko, ki se nam po kratkem razmotrivanju odkrije kot roka mojstra prezbiterja sv. Ožbalda.² Ker je izvršil ta mojster veliko slikarsko delo, pasijon v cerkvi sv. Petra nad Begunjami, v bližini, kjer se nahaja naš strop, je ta zveza tem laže razločljiva. Kratko primerjanje z značilno tehniko njegovega dela pri sv. Petru ali v cerkvi na Suhi pri Škofji Loki, kjer je naslikal vrsto svetnic,³ nas v naši domnevi popolnoma potrjuje. Vzemimo n. pr. roke pri sv. Barbari, sv. Janezu Ev. in obeh njegovih sosedih ter pri sv. Florijanu in njegovem desnem sosedu; primerjajmo modelacijo obraza tega poslednjega, ki ima tudi karakteristični šop las, viseč na čelo, nadalje modelacijo obrazov svetnic poleg sv. Barbare in svetnika, ki drži v roki mrtvaško glavo; oglejmo si gube obleke pri svetniku z zvoncem (sv. Anton) in njegovim sosedom z mrtvaško glavo in porabo kontur v rizbi obraza, ki je popolnoma identična s sliko 15 v Orisu — identiteta slikarja, ki je l. 1534. poslikal prezbiterij sv. Ožbalda pri Škofji Loki, z našim je nesporna. — Objavo tega stropa v sliki pa sem si prihranil za posebno študijo o tem slikarju.

Čisto svojevrsten je strop troladjinega prostora cerkve sv. Petra v Dvoru pri Polhovem Gradcu (sl. 26 in 27). Vsi trije deli leže v enaki višini. Datiran je z letnico 1577. Obit je v obliki kvadratnih polj, po katerih je organizirana slikarija tako, da se vidi kot da so razpeti preko vsakega kvadrata majhni rebrasti svodi, pri čemer so rebra čisto fantastično komponirana v geometričnih skupinah. Posnemanje rebrastih svodov je bilo prireditelju tega stropa glavno in je značilno za hotenje te dobe, ko je gotika v svojem konstruktivnem bistvu že mrtva. Prekrasni motiv od stropa visečega z žarki in angeli obdanega Marijinega kipa je poznejšega izvora (nekako iz srede XVII. stoletja) in značilen za hotenje poznejše pod renesanskimi vplivi ustvarjalne dobe, v kateri je nastala druga, pozneje opisana skupina. — V dekoracijo tega stropa je vpletenih tudi par napisov, ki utegnejo

² Prim. o njem Fr. Stelè, Oris zgodovine umetnosti na Slovenskem str. 32, istega Gotško stensko slikarstvo na Kranjskem v Buličevem zborniku str. 489.

³ Gl. Oris... sl. 15 in Buličev zbornik str. 390, sl. 15.

koga zanimati kot spomenik dobe, ki je utemeljila slovenski književni jezik. V tretjem in četrtem polju od slavoloka sem v srednji ladji se čita na naslikanih trakovih: TVOS SSO ENI FVSTOBI. — — TVOEIE IENV GVELB BANIE (= To so eni [f]puštobi — to je enu gvelbanje [obok]). V severni ladji pa so na križ razvrščene črke ABCE. Oba napisa sta brez globljega smisla in samo dekorativno igrankanje; vendar pa je izraz gvelbanje (obok), ki mu je prišel pod čopič, zanimiv v zvezi z opisanim značajem dekoracije tega stropa.

Kot pozen primer in obenem dokaz, kako dolgo je živel gotski shema stropa in z njim karakteristični patronirani ornament, priobčujem strop iz Male gore (Malgern) na Kočevskem. Strop je važen, ker je datiran. Napis na njem se glasi: PAVLE MELZ PAVLE ENICKMON 1623. Strop z enakimi vzorci se nahaja tudi v cerkvi v Smuki na Kočevskem in mislim, da ga z gotovostjo lahko pripišem isti delavnici. Iz enakih desk kakor strop je v Mali gori tudi balustrada kora (sl. 28 in 29).

Organiziran je ta strop popolnoma kakor oni pri sv. Petru nad Kamnikom. Stiki so obiti z latami, slikarija je izvršena na podlago iz cikcakastih raznobarnih prog. Patronski vzorci so mnogo preprostejši kot stari; prevladuje križec, karakterističen je motiv stolpa s cinami, živalskih in rastlinskih motivov ni. Bržkone iz začetka ali 1. polovice XVII. stol. je tudi strop znane cerkvice sv. Nikolaja na Visokem pod Kureškom, kjer se nahajajo freske Joannesa de Laybaco. Po svojih motivih, ki so, z izjemo slikane rozete sredi vsake deske, precej enostavni (burbonska lilija, hrastov list, granatni vzorec), je očitno le pozen odmev nekaj cvetoče industrije. Podlaga je cikcakasta.

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Oton Župančič: **Veronika Deseniška**. Tragedija v petih dejanjih. V Ljubljani, 1924. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. Tri izdaje: razkošna, knjižna in Splošne knjižnice 28. zvezek.

I. Pri obdelovanju zgodovinskih snovi ima umetnik lahko dve stremljenji: ali mu gre za upodabljanje zgodovine same, za obuditev duha tiste dobe ali osebe, ki si jo je izbral, — ali pa mu je zgodovinska snov sredstvo in prikladna oblika za uprizoritev nekega življenjskega dogodka, od katerega je prevzet. V vsaki takoiimenovani zgodovinski umetnini sta živi obe stremljenji hkrati, vendar je navadno eno izrazitejše in močnejše. Močnejši nagon daje umetnini značaj, ki je potem lahko ali zgodovinski ali pa osebni. V prvi vrsti umetnin morajo biti zunanji dogodki v skladu z zgodovinskimi podatki, v drugi so pa prikrojeni po umetnikovi volji in potrebi. Julij Cezar je na primer po umetniški tendenci bolj zgodovinska

drama, medtem ko je Hamlet drama one druge, osebne vrste.

Veronika Deseniška je po avtorjevem stremljenju osebne vrste umetnina. Župančiču ni zato, da bi tolmačil in oživiljal zgodovino, marveč mu je predvsem do tega, da bi utelesil nekatere svoje podobe in ideje ter jih življenjsko zapletel v boj in tragedijo. Poglavitna misel, ki mu je bila pred očmi, je ideal ženske, bitja, ki mu je dano vzbuditi in doživeti ljubezen, tisto sveto ljubezen, ki je v svoji vdani pokornosti višji volji pot do novih življenj in ki je zavoljo tega sama skrivnostno prvobitna in usodepolna kot rojstvo in smrt. (Kritika ideje je stvar filozofa, ne pa kritika, dasi jo v zgodovini slovenske kritike često lahko srečamo. Tukaj bo odpadla.) Ta vzvišena žena, ta dragoceni človeški pojav, naj doživi tragedijo. Tu se prične prva stopnja oblikovanja. Veronika in Friderik postaneta s svojo ljubeznijo v očeh oblikovalca življenjska sila, ki ji je treba proti-sile. Nudi jo zgodovina v Hermanu, v njegovem rodbinskem ponosu in cilju ter v silovitosti njegove narave. Drame prva, še abstraktna oblika je sledeča: ubogo dekle in sin visoke rodbine, ljubezen med njima in pogin dekleta radi odpora njegove rodbine. Snov, ki je bila že šestokrat obdelana. Z dragocenostjo, ki jo ima njegov osnutek Veronike, je dal Župančič tej stari snovi novo zanimivost in nov obraz. Toliko o osnutku, o katerem pripomnim samo to, da bi bil pomembnejši, če bi izbral Župančič Veronikini ljubezni za »proti-igro« namesto častihlepja mogočnega rodu kako drugo človeško strast, ki bi bila po svojem izvoru tako globoka, kot je Veronikino čuvstvo.

Pri razmotrivanju izdelave se je treba najprej omejiti na upodabljanje glavnih postav ter njihovih medsebojnih odnošajev. Pri tem se nam pokaže življenje, ki utriplje v umetnini, in globina umetnikovega pogleda.

Os umetnine in njena glavna postava je Veronika. Oglejmo si njeno osebnost, kakor se nam kaže v raznih okoliščinah, v katerih jo srečamo v drami! Že besede, ki jih čujemo o Veroniki v pogovoru med njenim očetom in teto, nam jo s svojo visoko zagonečnostjo pokažejo, kam jo je Župančič postavil. Njeno prvo srečanje s Friderikom je sicer močno nenavadno uprizorjeno, toda tudi v tem je skrita karakterizacija čuvstva, ki se vname. Župančič uprizarja tragedijo ljubezni, ki ji daje značaj iste elementarnosti, kot jo ima na primer ljubezen med Romeom in Julijo, le da posebno poudarja njeno svetost in vzvišenost. Imenuje jo čudežno monštranco, tabernakelj, jo primerja z medsebojnim obiskovanjem svetinj, Veronika in Friderik sta drug drugemu hostiji, Friderik postane zavoljo svoje ljubezni ves svet i. t. d. Žarišče te ljubezni je Veronika, ona je nje sveta polovica in od nje prehaja svetost na Friderika. Bitja, ki podležejo takemu čuvstvu, ne poznajo več drugih zakonov, razen zakonov čuvstva. Zato tako srečanje. Veronika se zaljubi v Friderika, ne da bi vedela, kdo je. Ali to tudi ni važno. V drugem dejanju je ne vidimo. Zvemo pa, da živi v ljubezni s Friderikom in da vpliva nanj očiščujoče

rah. Noben naš pisatelj v novejši dobi ni nastopil s tako zaključenim programom, kot je to storil 1900. Meško z najlepšo svojo pesmijo: Iz mojega dnevnika. Izgubljena duša, Gozdna romanca in Življenja večerna molitev, so tri stopnje, preko katerih je stopil za vedno v našo literaturo: notranji in zunanji svet sta se strnila v reflektivno ljubezen, v podajanje vseh vrednot, ki žive v ljubezni. Epika je odpovedala, ostalo je samo srce. Potem, ko je zaklical sebi: Resurrexi, je v molitvi izpovedal svoj program in testament obenem: »Daj, da vedno polni in vedno giblje dušo mojo ljubezen do rodne zemlje, ljubezen do teptane domovine moje, velika ljubezen do naroda, ki sem izšel iz njega! Daj, da bodo vse besede moje svetel odsev vseobsežne ljubezni do trpečega človeštva! In vsa dela moja naj ogreva in ožarja visokoplamteči ogenj ljubezni do Tebe — daj, da bo vse ono kratko življenje, ki si mi ga še presodil, kakor velik evangelij visoke tople ljubezni, ogrevajoče in dvigajoče k novim željam, k novim ciljem vse one, ki me srečavajo na življenja potih!« — Odtod izvira prošnji psalm, ves prešinjen hrepenenja po lepoti, čisti in lepi, iz njega izvira, da je te molitve molil naprej in meditiral svoje literarno zaobljubo preko vseh svojih knjig, najsi bo v sliki, romanu ali drami, v zavesti one prošnje: »Daj, da bodo vsa dela moja dišeč venec najkrasnejših cvetlic, ki ga spletam Tvojemu imenu!«

To je danes Meško v naši knjigi. Čemu bi mu šteli in iskali literarnih zgledov. Postal je svečenik naše knjige in dozorel tam, kjer je dozorel pred njim svečenik na nasprotni meji slovenskega ozemlja — Gregorčič. Vdova tožna, osrednji Meškov simbol domovine, je živel izza Gregorčiča, in on ga je pel naprej v novi besedi novemu pokolenju. Tisti čas, ko je Hans Bartsch segal na naša tla na Štajerskem in je na Koroškem zamirala zadnja slovenska beseda v šoli in na cesti, je Meško postal Jeremija svojega ljudstva. Premeditiral je Poljano in Mater, kaznoval in tožil, učil in odpuščal. To ni bila navadna literatura, to so bile vzgojne knjige, kajti če hočeš poiskati rekov, domovinskih in vzgojnih, pojdi jih iskat tja. Te knjige so živele in danes vnovič oživele na tej in drugi strani našega ozemlja. Meškova osebna nota se je polagoma izgubila, njegovi razgovori po kupejih in srečanja so prenehala, živi v svoji domovinski snovi kot propovednik in učitelj. Nič za to, če ga je premotila beseda Iv. Cankarja, v bistvu je le ostal to, kar je hotel biti. Iz njegovih rekov se oblikuje pojem domovine, pojem naroda: Če si vzrastel iz teh tal, si rastlina te zemlje, otrok te matere, in velik grešnik si, če jo tajiš. Če obrneš hrbet svojemu ljudstvu in ob slavi in ugledu in udobnosti tujih razmer s svojo mržnjo do domačega poštenja zastrupljaš sebe in druge in spekuliraš in dušiš v njih ljubezen do rodni tal,

ljubezen do teh ljudi in jezika, ljubezen do dobrega, propadeš, pa bodi mlad in lep kakor Milan Strelčev ali pa mogočen kakor Železnik na Poljani, ker sreča je samo v delu, poštenju in ljubezni.

Če bi hoteli govoriti o živi literarni sporednosti, se spomnimo na Tolstega. Ob skrajni meji naturalizma gre dogma, nauk, ki zahteva, da vržeš od sebe vse razen ljubezni. Meško je postal glasnik te ljubezni in ko je nauk odpovedal, je podal sliko, ki je ni odstrl noben naturalist pri nas: Pri Hrastovih. Groza mesa v vsi goloti, v zgled in svarilo.

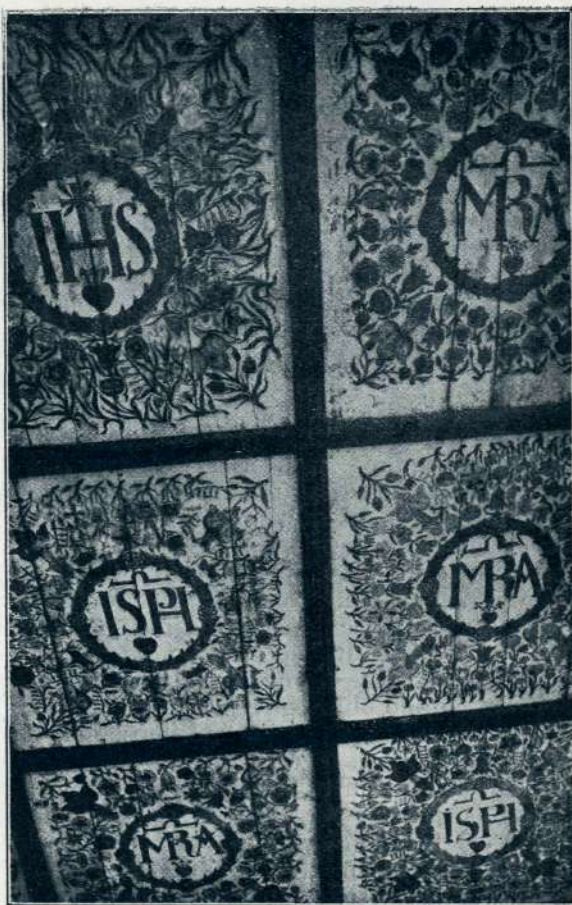
Kaj naj si ob Meškovi petdesetletnici še povemo? Njegova literarna smer je danes zaključena kot je vseh njegovih vrstnikov. Boj proti snovnosti in za zmago duhovnosti je on vršil z velikim uspehom — dasi formalni dovršitelj tega boja ni mogel biti. Za njim bi pričakovali tistega, ki bi dal njegovim duševnim podlagam velike forme. Meško je z ljubeznijo omehčal materijo, čas pa jo je tako naglo strdil. Ravno ob njegovi petdesetletnici je vse naše narodno življenje na goli skali kot je bilo ob njegovem vstopu v literaturo. Nikjer novega cveta, nikjer zanosa in tveganja. Materija računa, računa tudi literatura in obetajo nam naturalizem. Zeja po lepšem, boljšem in osrečujočem kljub temu ni zamrla, in tisti psalm, ki ga je zapel Meško pred petindvajsetimi leti, se tiho budi globoko v dušah. Prav bi bilo, ko bi ga kdo mogočno zapel in zbudil srca. Prav bi bilo, ko bi ob Meškovi vsebini vstal graditelj mogočnih bojnih podob s silo in uporom prometejskim in z otroško vero, kakor je v Meškovih Mladih sreih.

LESENI STROPI V CERKVAH.

FR. STELÈ.

II. Renesansa in barok.

Renesansa je uveljavila tudi glede lesnega stropa nov princip. V gotiki — kakor smo videli — je bila merodajna tektonična enota deske in njenega pripetja na grede, celota je bila urejena tako, da je že sam položaj podolžne deske poudarjal glavno in edino pravo orientacijo prostora k njegovemu idejnemu središču — prezbiteriju. Slikarija s svojo cikcakasto, močno se uveljavljajočo podlago in vzorci je to smer le še bolj izražala. Renesansa pa je nasproti deski postavila kaseto, štirioglat na deskasto podlago pribit okvir, ki je postal nosivec ornametalne enote, osnovna celica, od katere se je celota v vseh smereh poljubno, čeprav v razmerju do osnovne celice vezano, razvijala. Zavest njenega pomena se pogosto tudi javlja v organizaciji dekorativnega sistema s tem, da je eno ali par srednjih polj tudi po načinu okrasa odlikovanih: na Bloški Polici n. pr. je plastično okrašeno, dočim so druga slikana, pri

KOSTANJ: LESENI STROP (2. POLOVICA XVII. STOL.).

sv. Miklavžu na Gori v Tuhinjski dolini sta srednji dve polji okrašeni s figuralnimi slikami in rezbarijo, dočim so druga samo dekorativno poslikana, drugod je eno ali več centralnih polj figuralno poslikanih itd. Vendar tektonsko-dekorativna organizacija renesanskega in baročnega stropa ni vselej tako enostavna kot bi se zdelo. Dekorativno tektonsko osnovna je pač mreža okvirov, pribita na deske; komponirana je vselej geometriško, vendar pa se izpreminja v vseh mogočih kombinacijah od primitivne oblike kvadrata do mnogokotnikov, njihovih križanj in zvezd. Ta mreža je sedaj prav tako osnovno važna kakor nekdanj deska kot tektonska in obenem dekorativno organizatorična enota. Vsako skozi to mrežo vidno polje deskastega »poda«¹ tvori celico zase; njena oblika in velikost sta merodajna za kompozicijo okrasitve. Renesanski princip središčne kompozicije se javlja v plastičnem motivu lesene pozlačene rozete z ven štrlečim središčem,

¹ Ta izraz se nahaja v starih sočasnih zapiskih poleg nemškega *Boden* ali latinskega *pavimentum superius*; zraven pa tudi značilni izraz *tabulatum*.

ki se nahaja na krizišču diagonal in tvori poleg mreže skoro najpomembnejši dekorativni element. Slikarski dekor, v katerem prevladujejo stilizirani rastlinski motivi pa tudi človeški, največkrat krilate angelske glavice, je vselej simetrično razporejen, ako že motiv sam ni simetrično komponiran. Strogo velja pri razporedbi dalje princip tektonske jasnosti in se redno poudarjajo diagonale dekoriranih polj ter se tako vsa dekoracija koncentrira na omenjeno zlato rozeto. Mreža okvirov pa je tudi sama po svoji kompoziciji kot nosilka nekega, preko vsega stropa razpetega vzorca, nosilka estetskih vrednot in predmet estetskega zanimanja. Da se njena vrednost tem jasneje poudari, je ona v nasprotju s pisanim ozadjem, preko katerega je razpeta, enobarvna; navadno temno proti belemu ali vsaj svetlemu. Mreža in plastična rozeta v sredi sta sploh temelj in začetek, zato ju tudi pogosto samostojno uporabljajo in se estetski učinek oprè samo na delitev ploskve v manjše, pregledne in zato upokojujoče vplivajoče enote. Tudi takih stropov imamo iz 1. polovice in srede XVII. stoletja več in moramo priznati, da ob belini sten in razkošnem bogastvu zlatih oltarčkov elegantno učinkujejo (prim. Kamen vrh, sv. Marjeta na Vrhu pri Žužemberku, Breg nad Kranjem itd. Strop v Šmarati pri Starem trgu iz l. 1673. pa je očitno slučajno ostal neposlikan.).

Bogati stropi navadno ne ostanejo pri preprosti delitvi na podlagi osnovne mreže, ki je nositeljica kasetne delitve. Ta je v takem slučaju izvedena v močnejšem profilu, dočim so polnilni okviri v slabšem profilu in pravzaprav del dekoracije dotičnega polja. Karakteristični primer za to nudi lepi strop cerkvice sv. Jurija pri Trziču iz l. 1698.² Pogosto pa se mreža v enaki jakosti profila razširi tudi na osnovnim kasetam vrtane manjše kasete, ki ima očitiden namen v barvi in s plastiko svojega okvira poudariti središče polja. (Pri sv. Miklavžu na Gori v Tuhinjski dolini n. pr. je zunanje polje belo, notranje rdeče.) Z izolacijo središča z zlato rozeto močno pridobi tektonsko dekorativna jasnost osnovnega zamisla. Notranja kasetna je po enako profiliranih zvezah, segajočih od srede notranje stanice na sredo zunanje, zvezana z osnovno mrežo. Nahajamo jo tudi v neposlikanih stropih, n. pr. na Bregu pri Kranju, kjer je zvezni in notranji profil slabjši od glavnega.

Poleg enostavno ravnih stropov imamo pa posebno ob Cirkniškem jezeru in v starotrški fari tudi razne strope, ki so dvignjeni nad višino sten in se morajo sorazmerno zoževanju ostrešja, v katero segajo, zmanjšati in dobe ob straneh kasetiran, črti strehe odgovarjajoč poševen oboj. Tako n. pr. v Nad-

² Gl. sl. 30 v Fr. Stelè: *Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih*.

lesku (l. 1723), v Dol. Jezeru (l. 1682) itd. Kar se časovnega območja našega renesansko-baročnega stropa tiče, moramo konstatirati, da se njegov prvi pojav in odmiranje gotskega tipa krijeta najmanj za celo polstoletje. Prvi pojav kasete smo konstatirali že zadnjič l. 1577 v Dvoru pri Polhovem Gradcu, čeprav kot nositeljice gotskih dekorativnih motivov.

Najstarejši gotovo renesanški dosedaj znani strop pri nas je bil v cerkvi sv. Petra v Ljubljani. Ohranil se nam ni, omenjam ga pa, ker se nam je ohranilo ime slikarja, ki ga je poslikal (Matija Raissniger — Resnikar).³ Kasete (gemalte Tafeln) so bile l. 1602 prepeljane po Ljubljani k sv. Petru in pribite na strop. Od ok. l. 1620 dalje pa imamo celo serijo takih stropov ohranjenih; in čeprav imamo iz istega časa ohranjene tudi še, kakor smo v prvem članku konstatirali, datirane strope gotskega tipa, nedatirane bržkone še nekoliko pozneje, vendar lahko izjavimo, da je XVII. stol. domena renesanskega stropa in je stari tip samo izjema. Chrónova doba pomeni tudi v tem oziru popolno uveljavljanje renesanskega principa kompozicije ornamenta in delitve ploskve. Najbogatejše in estetsko najučinkovitejše strope je ustvaril konec XVII. stol., vsaj če sodimo po dosedaj znanem gradivu. Višek pomenja strop v Gostem pri Škofji Loki iz l. 1699; tu je tudi najbolje ohranjen celotni milje takega prostora. Krasen je dalje strop cerkvice sv. Jurija pri Trzinu iz l. 1698 in pa v svojem načinu preprosti tehniki in okusu prilagojenih motivov neprekošen strop na Bloški Polici pri Ložu iz l. 1693.

V XVIII. stol. se kmalu občuti razkroj, tozadevno rokodelstvo je opešalo, kar čutimo tudi na še visoko stoječem poslikanem stropu v Nadlesku iz l. 1723 in 1725 (kor), posebno pa pri stropu v Belem kamnu (Weissenstein) na Kočevskem. Dokaz zato je tudi podaljšek stropa v Kostanju l. 1725. Najkesnejši meni dosedaj znani leseni strop v cerkvi sv. Katarine na Plešivici pri Žužemberku iz l. 1767 nosi vse znake obubožanja in pokmetenja tozadevnega rokodelstva. Iz XVIII. stol., ki je ustvarilo sicer lepe strope n. pr. v Lopati pri Hinjah (l. 1743) in v Ratju istotam, mi vendar dosedaj ni znan noben slučaj enake plemenitosti oblik, preračunjenih proporcij in porabe sredstev, kakor jo dokazujejo kar po vrsti stropi XVII. stol. Število spomenikov po približno tretjem desetletju XVIII. stol. rapidno pada, ker je zidani obok tudi v majhnih prostorih zavladal na vsi črti.

Zanimivo je na drugi strani opazovati, kako se v ti stroki umetne obrti, ki je v svojem razvitu enakovredna in paralelna oni, ki ustvarja zlate oltarje XVII. stol., pribli-

³ Gl. J. Vrhovnik, Arhivski poberki o nekaterih slikarjih in kiparjih 15. do 18. stol. v Zborniku za Um. zgodov. l. II., str. 125.

STRAŽNI VRH: LESENI STROP, DETAJL
(ZAČETEK XVIII. STOL.).

žujeta in polagoma strneta iz velike, takrat svetovne umetnosti prinešeni tip in kmetski okus. Plemenite stroke umetne obrti, v kateri ustvarjata mizar in poklicni slikar v enakopravnem sodelovanju, se polasti polagoma domače rokodelstvo in izpodrine sčasoma popolnoma plemenito delo, kakor ga predstavlja n. pr. strop v Gostem. Razumljivo je, da se ob tem pojavu ustvarijo tudi gotove pokrajinske tradicije. Posebno se nam vsiljuje taka skupina z izrazito po svoje pojmovano ornamentiko in že omenjeno svojevrstno ob straneh pristrešeno kompozicijo stropa za Čirkniško jezero in njegovo okolico s Starim trgom, dalje za bližino Kočevja; gotovo se jih bo dalo konstatirati še več. Treba pa bo obravnavati skupaj strope, slikane antependije, omare in slikane odnosno plastično ornamentirane skrinje, na katerih ta obrt živi skoro do naših dni.

Dodajem kratek kronološki pregled meni dosedaj znanih tozadevnih spomenikov z izrečno pripombo, da je pregled slučajen in več kot nepopoln; dragocen je pa nedvomno kot ogrodje za bodoče študije, saj je velik del datiran.

Griže pri Vrabčah na Vipavskem. Kasetiran, ornamentalno poslikan, iz l. 1619. Napis: V tim 1619 semo mi sturili ta pot S. Martina v tim zasutiga gospoda D. Ansha Roka C. Stugaku stara-sini S. B. Basstija Mahnichtinu Petir Vovk sturenu S. Hon godina.⁴ **Martinjak** ob Cirkniškem jezeru. Kasetiran, ornamentalno poslikan (stilizirane pasijonke in sadje). V enem srednjih polj slika sv. Vida v kotlu; v drugih dva posamezna svetnika, pelikan in človeška glava s perutmi na ptičjih nogah, zraven napis: Anna tiza alle gos, primi vsak sebe za nos. Letnica 1621.

Kamen vrh pri Ambrusu. Kasetiran, neposlikan, črn, z zlatimi rozetami. Ob stiku s stenami naokrog okvir s triglifnim motivom. Iz nekako drugega četrstoletja XVII. stol.

Sv. Ahac pri Mislinju na Štajerskem. Kasetiran. Ornamentalna slikarija, rastlinski motivi in angelske glavičice; v sredi Ecce homo, obdan od angelov z orodji trpljenja. Iz nekako drugega četrstoletja XVII. stol. L. 1922 preslikan.

Mekinje. Do začetka XVIII. stol. je imela ladja raven, poslikan strop. Pod streho se še vidijo nad sedanjim obokom na stenah naslikani sadni obeski, ki so nekaj spremljali strop. Okoli l. 1720 je bil prodan v Tuhinjsko dolino in en del porabljen l. 1722 v prenovljeni cerkvi na Selih, en del v novi cerkvi na Lokah l. 1724, nekaj pa za strop podaljška cerkve pri sv. Miklavžu na Gori l. 1721.⁵ Ohranjen je samo del pri sv. Miklavžu. Od starega stropa se dobro loči, ker ima mnogo večje kasete, preračunjene za višino cerkve v Mekinjah; nekaj z nekoliko drugačno ornamentiko jih je porabljenih za oboj kora. Vsaka kasete vsebuje še eno notranjo. Notranje polje je sinje, na sredi doli viseča rozeta, v oglih 4 zvezde; zunanje polje je belo; v oglih 4 angelske glavičice s perutmi. Vzorec pod korom se razlikuje od tega v tem, da ima v oglih namesto angelskih glavic motiv do nepoznanja rastlinsko prestilizirane maske (sl. str. 247). Nastal je proti sredi XVII. stol.

Sv. Miklavž na Gori v Tuhinjski dolini. Prvotni strop je ves ohranjen v sedanjem in se po njem da določiti velikost prvotne ladje. Kasetiran; vsaka kasete ima še eno manjšo notranjo, ki obdaja sredo z rozeto in rdečim poljem. Zunanje polje je belo; v oglih angelske glavičice s perutmi in rastlinskimi motivi. V sredi dve polji odlikovani s plastičnim okroglim vencem z jajčnim motivom, v oglih plastične, polihromirane angelske glavičice; v

sredi sliki sv. Marka evang. in sv. Miklavža (sl. 37). Iz srede XVII. stol.

Breg nad Kranjem. Kasetiran, črn, brez slikarije. V sredi zlate rozete. Sr. XVII. stol.

Sv. Marjeta na Vrhu pri Žužemberku. Kasetiran, črn, brez slikarije; v sredi zlate rozete, Sr. XVII. stol.

Šmarata pri Starem trgu. Kasetiran. Polja surova, brez slikarije; očitno je obstajal namen slikati ga. V srednjem polju napis: G R H 16—37 M S.

Kostanj. Kasetiran. Ornamentalno poslikan. Obstoji iz dveh delov, novejši podaljšuje in dopolnjuje na strani starejšega. Starejši podaje obenem tlorisno velikost ladje pred razširjenjem in podaljšanjem l. 1725. Starejši del vsebuje v vsaki kaseti naslikan listni venec, okrog njega natrošene stilizirane poljske cvetlice (nagelj itd.), urejene po velikosti tako, da stoje vogelne v diagonali in izpopolnjujejo venec do kvadrata. V venci menja je monogrami Jezus, Marija, Jožef (sl. str. 239 in 244). Iz 2. pol. XVII. stol. — Novejši del z enakimi kasetami kot balustrada na koru je iz l. 1725. Vsako polje vsebuje v sredi stilizirano pasijonko, v diagonalah pa po en velik cvet, položen v diagonali; vse na belem polju (sl. 249). Novejše kasete so nastale v očitnem naslanjanju na starejše, a dokazujejo že omenjeno obubožanje.

Dolenje Jezero ob Cirkniškem jezeru. Kasetiran; ornamentalno poslikan s cvetličnimi motivi in angelskimi glavicami. V sredi slika Kristus na križu. Nad slavalokom napis: Reverendissimus Dominus Gregorius Cervitshev (?) M. Domino Andrea Logar fieri fecit anno 1682 M B. (sl. 31 in 32).

Gorenje Poljane pri Starem trgu. Kasetiran, ornamentalno slikan. Soroden onemu v Dol. Jezeru. Okoli l. 1682.

Bloška Polica. Kasetiran, z ornamentalno cvetlično slikarijo; vaze s cvetlicami, poleg drugih motivov nagelj. V srednjem, s posebnim osmerokotnim okvirom poudarjenem polju plastičen sv. Duh s hostijo v kljunčku. V dveh poljih ob straneh po en angel, ki trobi, v treh poljih v smeri slavaloka Kristus na križu, sv. Vincene in sv. Anastazij. Posebnost na oglih glavnih kaset motiv lesenega žeblja s štirimi iz lesa izrezljanimi, naslikanimi peresi (sl. 30 in str. 242). Nad slavalokom letn. 1693.

Sv. Jurij pri Trziču. Kasetiran. Bogato raznovrstno razmrežen. V sredi polj zlate rozete; slikarija s stiliziranimi rastlinskimi motivi. V srednjem polju, ki ima rezljan plastičen okvir, slika sv. Jurij na konju zabada zmaja, v ozadju na hribu moli sv. Marjeta. Letnica 1698.

Gosteče pri Škofji Loki. Lesen, bogato razmrežen. Na oglih na okvirih in na sredi polj zlate rozete. V razdelitvi motiv mnogokotnika, zvezde in križa. Slikarija: angelske glavičice s sadnimi obeski, okrog glavnih polj angeli, ki trobijo na trobente. Srednje in vrsta polj

⁴ Žal mi je sedaj nemogoče predvojni zapisek nanovo kontrolirati.

⁵ Gl. o tem v Paglovčevem rokopisu Vndterschiedliche Schrifften so die Kirchen St. Martini betreffen itd. v arhivu župne cerkve v Šmartnem v Tuhinjski dolini na več mestih.

okoli je figuralno poslikana: štirje evangelisti, Marijino oznanjenje, Kronanje Marije, sv. Katarina in sv. Uršula, sv. Florijan in sv. Ahacij, sv. Andrej. — Najbogatejši med ohranjenimi cerkvenimi stropi v Sloveniji. Letnica 1699. (sl. 34, 35 in 36).

Stražni vrh v Beli Krajini. Kasetiran. Ornamentalno poslikan: v sredi venec, okrog sadni obeski, rastlinske vejice, grozdje. Začetek XVIII. stoletja (str. 245).

Spodnje Bitnje pri Škofji Loki. Kasetiran, ornamentalno slikan. Letnica 1715.

Nadlesk pri Starem trgu. Kasetiran; pristrešen kakor stropi iz cirkniške okolice. Rastlinski motivi, posebno plosko stilizirane cvetlice v vazah, angelske glavice. Na sredi karikiran obraz in letnica 1723. Nad slavloloikom napis: Georgius Spechar fecit 1723 (sl. 33). Kor pokrit s podobnimi kasetami in slikarijo. Letnica 1725.

Beli kamen (Weissenstein) na Kočevskem. Kasetiran. V vsaki kaseti čisto ploskovito stiliziran venec v kvadratnem okviru, okvir ima v diagonalni smeri zveze s plastično kaseto. Polje okrog marmorirano. V krogu v sredi zvezda. Novejši del proti zapadu pozneje dodelan in prav grobo posnet po starejšem (sl. 250). Nad slavloloikom letnica 1725.

Ratje pri Hinjah. Kasetirano. Črni okviri, bela polja, v sredi črna rozeta, iz katere izhajajo trte z nageljnovimi in plavkastimi cveti (sl. 251). Iz 1. polovice XVIII. stol.

Lopata pri Hinjah. Kasetiran. V poljih velike bele cvetlice v notranjih kasetah; zunanje polje marmorirano. Letnica 1743.

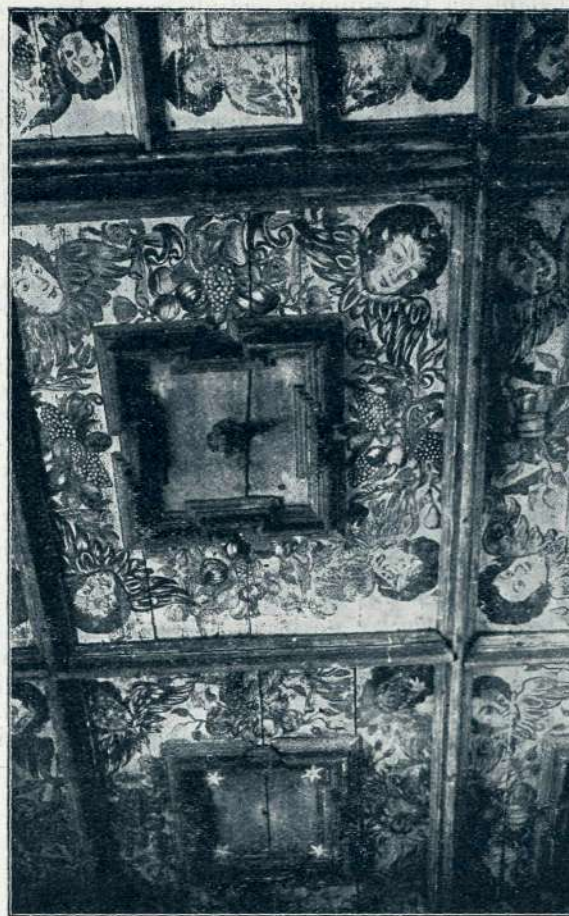
Dolenje jezero. Kor. Kasetiran. Poslikan s cvetličnimi motivi, angelskimi glavami in slikami posameznih svetnikov. Letnica 1753.

Sv. Katarina na Pleševici pri Žužemberku. Kasetiran. Poslikan s stiliziranimi veneci in marmoriranjem. Nad slavloloikom letnica 1767.

Poleg teh jih je še cela vrsta, ki niso datirani ali si jih vsaj tudi približno ne upam datirati brez posebnega študija. Naj omenim tiste, ki so mi znani, da opozorim nanje in pa da ne vzbudim suma, da so mogoče manj vredni: Beram, cerkev sv. Marije na Škrilju, kasetiran, notranje kasete osmerokotne, v sredi velike rozete, okrog angelske glavice (bržkone že iz XVIII. stol.). — Kóren nad Vrhniko, poslikan. — Mače, kasetiran, poslikan. — Muta na Štajerskem, kasetiran, precej ubog. — Prapreče nad Polhovim Gradcem, poslikan.

V ti zvezi naj omenim še dva zanimiva spomenika, namreč strop v župnišču v Vuzenici in dva lesena stropa v bivši Pollakovi hiši v Kranju, ki je bila pred par leti kupljena za povečanje mestne hiše.

V Pollakovi hiši v Kranju ima ena soba preprosto kasetiran strop brez slikarije; druga pa zelo bogato kasetiran strop v črni barvi in dva bogato rezljana in s figuralno in ornamentalno intarzijo okrašena portala. Letnica 1638.

SV. MIKLAJŽ NA GORI: DETAJL LESENEGA STROPA IZ MEKINJ (SREDA XVII. STOL.).

Strop v župnišču v Vuzenici je po svoji slikariji in napisih kulturno-zgodovinsko zanimiv. Organiziran ni po kasetah, ampak po deskah in gredah in ves pokrit s figuralno in dekorativno slikarijo. Med drugim nahajamo sledeče motive: Hudič, ki v košu nese predikanta. Turek, žena v narodni noši, simboli Kristusovega trpljenja, človeške in živalske figure itd. Glavni napisi pa so tile:

Hin geht die Zeit, her khombt der Todt,
o Mensch thue guet vnd förehte Gott.

Debemus semper optare optima, cogitare difficillima, ferre quaecumque erunt.

Nemo sine crime vivit.

Tugent richt, was vngliekh zerbricht.

Omne auxilium in Deo.

Audi, vide et tace
si vis vivere in pace.

H. E. R. I. A.

Qualis vita, finis ita.

Dedecus est semper sumere nilque dare.

* * *

Upam, da ta zanimivi, četudi nepopolni pregled ni odveč. Ni imel namena samo razporediti kronološko in razvojno označiti raztreseno gradivo, ampak tudi glasno zavpiti, da so ti stropi bistven del estetske zasnove prostorov, v katerih se nahajajo; naj torej z njih odstranjanjem ne razdiramo estetskih celot. Prav jasno pa moram nasprotno tudi poudariti, da večinoma ne kaže obnavljati teh stropov tam, kjer so že nadomeščeni z oboki, razen v izjemnih slučajih, kjer je ta problem prav nepovoljno rešen in kjer je dana absolutna garancija, da bo obnovitev nanovo ustvarila res tudi prejšnjo ali vsaj novo estetsko enoto. Naj si nihče ne domišlja, da je to danes mogoče brez sodelovanja umetnika; zakaj zavedati se moramo, da je naše vsakdanje rokodelstvo estetsko neorientirano in da je posebno za vrednote, na katerih sloni estetski učinek teh stropov, izgubilo vsak smisel. Poudariti moram tudi, da del teh novejših obokov vsaj sam na sebi ni brez kvalitete in kakor nam je žal za uničenje starega miljeja, jih danes vendar ne bi podirali, da restavriramo staro. V ti zvezi omenjam n. pr. obok v ladji na Suhi pri Škofji Loki ali pa v nekdanji romanski ladji farne cerkve v Starem trgu. Odstranitev v takih in podobnih slučajih bi bila nesmiselna ter praktično in estetsko nepotrebna.

NASTAJANJE NOVE UMETNOSTI.

DR. JOS. REGALI.

1.

Po napoleonskih vojskah, ki so bile prava igranja napram svetovni vojski, je nastopila splošna utrujenost, umetnost je zavila v idilo. Dandanes pa vlada delirij, strašna razbolelost, kajti svetovna vojska je zadela evropsko družbo, ki je neprimerno bolj razvita kot pred sto leti, naravnost v bistvo. Ljudje brez npravne resnobe, razjedeni od strasti, slučajno pahnjeni na odločilna mesta, so ustvarjali novo obliko sveta. Zmešali so se celó miselni pojmi. Logika je umrla. Pravica in avtoriteta sta samo še vprašanje sile. Dan za dnem padajo žrtve brez krivde v gospodarski prepad. Duševni poklici so obubožali ter tlačanijo barbarom. Skrb za golo življenje mori tudi v idealistih vsak polet. Izpodkopane so npravne podlage narodov in posameznikov. Nad grobovi se vrši maskerada, ko bo pa odbilo polnoči, se bodo odprla brezna pod vrtoglavi plesalci. Evropska kulturna skupnost je razbita. Oplojavajoče kulturne stike je onemogočilo dvoje sovraštvo. Romanski zapad stoji kot gladia-tor z mečem v roki, germanska sredina leži na tleh, Rusija je obdana z zidom. Smisel za skupnost je skrita v temni megli. Ljudske množice so prevzete materializma. Za to jih tepe surova moč šarlatanov in

sejskih komedijantov. Najsplošnejše dnevno geslo je sport, kultura telesa. Smisel za estetične vrednote je izginil. — Tako je ozračje, iz katerega naj zraste nova umetnost.

2.

V polpretekli dobi se je razvil v upodablja-joči umetnosti iz plein-aira impresionizem, ki je bil posledica razglabljačega mišljenja tega časa. Namesto sinteze — analiza. Za impresionizmom so se pojavili osebni slogi posameznih umetnikov kot protest proti znanstvenemu pojmovanju umetnosti. Oglašil se je stari Egipet in daljna Japonska. Ekspresionizem je začel utirati nova pota. Hoteč podajati duševne doživljanje namesto posnetkov narave, notranjost in duševne momente namesto tega, kar vidi oko, je izgubil vsak čut za obliko, ki naj bi bila v upodablja-joči umetnosti ključ do lepote in sredstvo za izraz estetičnih misli. Zadnji izrastek kubizma in futurizma je konstruktivizem, ki se je razrastel v sovjetski Rusiji in je segel tudi na Nizozemsko; Malevič, Tatlin, Mondrian in drugi so njega oznanjevalci. V sovjetski Rusiji nastopajo tudi »imaginisti«, ki oznanjajo »lepoto neprestano menjajočih se pojavov«. Tatlin je zavrgel podobo v starem smislu, češ, da je za tridimenzionalno ploskev pretesna ter je ustvaril »umetnost stroja« s konstrukcijo, logiko, ritmom in materialom pa tudi z »metafizičnim duhom« stroja. Vsaka snov mu je dobra. Les, steklo, papir, pločevina, železo, vijaki, žebli, premakljivi posamezni deli slike, drobci stekla, s katerimi je potresena ploskev, električne armature itd. — vse to služi Tatlinovi umetnosti. Take vrste umetnik mora seveda biti izvežban rokodelce, strojni tehnik. To umetnost proglašajo nje zagovorniki za zmago razuma in snovnosti, za cvet današnje resničnosti, suverene tehnike in zmagoslavne materializma. (V Rusiji imajo mladi umetniki navado, da preslikavajo cele ulice hiš s pisanimi ornamentami, barvajo drevesa in grede v parkih, da bi dosegli umetnostne učinke.) V Rusiji so uradoma zatrlji umetniške akademije ter so postavili na indeks Arcibaševa, Andrejeva in Merežkovskega.

Tudi v zapadni Evropi je zavrgel mladi rod dosedanje umetnostne oblike, toda šel je v drugo smer kot boljševiska umetnost, ki ni umetnost v resničnem smislu, kolikor služi po ukazih države le propagandi boljševisma. V zapadni Evropi je nasprotno podrl mladi rod iz individualističnih teženj tradicijo iščoč novih potov za to, ker so se mu stara zdela razhojena in nesposobna, da bi po njih uveljavil svojo osebnost. Novi rod se je zagledal v primitivnost quattrocenta in je šel celó do umetnosti primitivnih narodov. Glavni znak početkov novih evropskih umetniških strem-ljenj je skrajna enostavnost, strogi primiti-vizem.